

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Тотка Монова

за дисертационния труд на **КРАСИМИР МАНОЛОВ СТОЯНОВ**

на тема: **„ЕЗИКОВАТА ПОЛИТИКА В БЪЛГАРСКИТЕ ВЕСТНИЦИ
СЛЕД КРАЯ НА ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА (1944-1956)**

за присъждане на научна степен „доктор на науките“

Техническа характеристика

На вниманието ни е представен сериозен дисертационен труд в респектиращ обем от **558 страници**. Изложението е прецизно структурирано в увод, 3 глави с общо 21 параграфа, заключение, библиография и приложения. Библиографията съдържа **596 заглавия** и включва разработки на български и чуждестранни автори от различни области – историографски, политологически, социологически, лингвистични и социолингвистични, както и изследвания от областта на историята и теорията на масовите комуникации. Изследват се езикови статуси в **3 опозиционни вестника** („Земеделско знаме”, наследено от „Народно земеделско знаме”, „Свободен народ” и „Изгрев” – спрени през 1947 г.); **фронтови вестници** (в периода 14.09.1944 г. до май 1945 г.); **4 национални ежедневници** („Работническо дело”, „Отечествен фронт”, „Труд” и „Народна войска”, наследен от „Народна армия”) в периода 1944 – 1956 г. Класифициран е **корпус от 1700 комуникативни единици**, от които са извлечени специфичните за периода лексикални и фразеологични употреби в езика на пресата.

Актуалност и значимост на разработвания проблем

Предложеният на вниманието ни дисертационен труд е **изключително актуален**. Той систематизира и анализира **репрезентативен** и като количество, и като качество **емпиричен материал** и представя на вниманието ни тези, които тепърва ще ни дават повод за осмисляне, дискусии и обсъждания. По същество дисертацията представлява **интердисциплинарно изследване**, което в по-голямата си част се основава върху ключови положения в теоретичната и приложна лингвистика, както и върху изследвания за тоталитарните режими и обслужващите ги медии. В конкретния случай задачата на изследователя значително се усложнява от факта, че почти три десетилетия след десети ноември 1989 г. проучванията и анализите на целия период от 1944 до 1989 г. все още не могат да се освободят от утвърдените в началото на прехода нови идеологеми и политически стереотипи и клишета. Тоталитарната преса по принцип се отрича и заклеймява тотално, като в стремежа си да отрекат всичко, сътворено в областта на идеологията и масовата пропаганда, редица изследователи пропускат или омаловажават факта, че в първото десетилетие след 9 септември 1944 г. пресата е силно въздействаща, мащабно сугестираща и се посреща не просто с одобрение, а на моменти дори възторжено от голяма част от аудиторията – събитията около т.нар. Народен съд и неговото отразяване по страниците на вестниците са само едно от доказателствата в тази насока. Следващите десетилетия до 1989 г. недвусмислено доказаха способността на тоталитарния апарат бързо да се адаптира към променящите се условия и за един дълъг период след Априлския пленум от 1956 г. да наложи именно чрез цялата медийна система ефективен тотален когнитивен контрол не само в духовната сфера, а и върху целия обществен живот. Не случайно З.Бжежински казва, че най-големият майстор на политическия лозунг е Ленин – част от изследването на доц. Красимир Стоянов е именно върху политическите лозунги – и който иска днес да бъде успешен политик трябва да започне с изучаването на неговото публицистично наследство. В този смисъл откривам и един от основните приноси на този дисертационен труд – според мен това е първото изследване, което, не на последно място и поради представителния обем на емпиричния материал, анализира , оценява, формулира тези и изводи по един обективен, научно коректен начин, като на практика демистифицира скритата вътрешна механика на принципите, по които се изгражда специфичен за българските условия

политически език и тоталитарен дискурс. Много от изследванията до момента на българската преса в указания период се базират предимно на класическия контент анализ и акцентират основно върху тематично-съдържателния пласт в текстовете като послания, внушения, образи на положителни и отрицателни герои и пр. Очертава се ценностната рамка на политическия дискурс, но не се влиза в езиковия пласт на текста, като най-често приведените примери целят представянето и оценяването на теми и злободневни политически сюжети, а не използването на „езика като инструмент на политическата власт”(Р.Блакар). Това, според мен, е другият важен принос на дисертационния труд, защото най-фините манипулации са именно езиковите манипулации – освен всичко друго, защото именно те най-често остават незабелязани от масовото съзнание; то е чувствително и реагира на социалните факти, но рядко отчита начина на представянето им, в случая на „езиковото пакетиране” на тези факти. Без съмнение проявите на ценностна ориентация и изразяването на оценки в медийния текст са начин да се фиксират протичащите социални, икономически, политически, културни процеси, но именно езиковите манипулации във всичките разновидности, които ресурсите на езика предоставят, изплитат специфичната тотално-когнитивна пресупозитивна мрежа (по определението на Умберто Еко), която от своя страна изгражда отчетливи идеологеми, митологеми и стереотипи. Социалната практика днес, вече три десетилетия от началото на Прехода, доказва, че тези стереотипи са много устойчиви и както казва Уолтър Липман аудиторията се привързва към тях и трудно се разделя с тях. Както бе регистрирано още в първите 4-5 години на Прехода, разкрепостяването на езика в медиите, замяната на строг езиков партиен канон с езикови формации, стигащи до вулгарност, не доведе до автоматичното разрушаване на тоталитарната символна вселена. Нещо повече – радикалната промяна в медийните текстове на ниво език, разрушаването на езиковите табути, не разгради утвърдените стереотипи на мислене, поведение и манталитет. Смени се образът на врага, но техниките за неговото медийно дискредитиране останаха почти непроменени – това много добре е показано в изследването на доц. Стоянов. В тази посока виждам и практико-приложните приноси на дисертационния труд – „разглобяването” на публицистичните и политически текстове до ниво лексеми и фразеологеми ни дава инструменти за това как може в бъдеще да се използва езикът за изграждането на един наистина нов, адекватен на все по-усложняващата се

социална реалност, либерален, а не имитативен, какъвто е и до момента, медиен дискурс. Този имитативен демократично-либерален дискурс, който наблюдаваме в медиите днес, обективно не може да „обслужва” изискванията на сериозната, аналитично-интерпретативна журналистика. Това е и една от основните причини в съвременната ни медийна система като цяло да отсъства качествена елитна преса, каквато в утвърдените деморации се формира на границата на XIX и XX век. В този смисъл изследването на доц. Красимир Стоянов категорично, според мен, доказва, че за да бъде дискредитиран настоящия, имитиращ демократичност и промяна, медиен дискурс, трябва да се върнем в първото десетилетие на тоталитарния режим и внимателно да изучим всички параметри на прилаганата партийна политика в областта на езика. Обстоятелството, че днес наблюдаваме трансформация на тоталитарно-партийна преса в корпоративна, а не в модерна, свободна либерално-демократична, красноречиво потвърждава основната теза в дисертацията, а именно, че езиковата политика е продължение на политиката на държавата/корпорациите с други средства.

Аналитична характеристика на съдържанието.

По същество дисертационният труд показва (и успешно доказва) как историята като цяло и пресата в частност могат да бъдат изследвани и чрез езика и езиковите свидетелства, фиксирани в определен вид текстове и представителни за конкретен период.

Обект на това социолингвистично по характера си изследване са „новите вестници в България, които се появяват в началото на първото десетилетие след края на Втората световна война и представляват публицистично отражение на новите измерения в политическия, стопанския и културния живот в страната”(с. 6), като са отчетени съществените различия в отношенията власт-преса в страните от Западна и Източна Европа, както и ревизиите в ценностната система и промяната на социално-политическите отношения като пряк резултат от опустошителната шестгодишна война.

Предмет на изследването е езиковата политика в следвоенните български вестници.

Основната теза, разгърната постепенно в изложението и като резултат успешно доказана от проведеното изследване, е, че през първото десетилетие след войната (1944 – 1956) в България „същността на езика се

възприема политически, а политиката се разполага в и с езика. Книжовният език се натоварва със свръхфункции и поема ролята на свръхфактор... вестникарските страници се превръщат в поле на изпробване силата на езика като лост на властта. По такъв начин в тези години езиковата политика се реализира като продължение на политиката с други средства”. (с.10-11)

Целите на научното проучване са прецизно структурирани и изложени в **9 пункта**, които от своя страна водят до изпълнението на **11 формулирани изследователски задачи**. Сред тях като особено важни бих открила извеждането на **принципите за подбор** на представителна емпирична извадка, определянето на **основните критерии за анализ** на понятието *езикова политика* в условията на тоталитарно управление и **изработването на система за оценка** на употребените словесни и структурни единици в езика на различните жанрови форми с оглед на политическите идеи за оказване на масово медийно въздействие.

Така формулираните цели и задачи предпоставят един **интердисциплинарен метод на изследване**, който включва: метаанализ при разработването на първа глава; дескриптивен метод с водещи елементи на социолингвистичен и психолингвистичен анализ; лингвостатистически метод; метод на насоченото наблюдение при проучването и подборката на вестникарските публикации; текстолингвистичен анализ при представянето на конкретните жанрови форми. На базата на метаанализа за конкретните цели на настоящото проучване доц. Стоянов адаптира и формулира и операционални понятия като *модел на езиково планиране* в т.нар нови държави, *екстериорна езикова политика*, *иманентна езикова политика*, *микроезикова политика*. На базата на тази прецизна методика логично са изведени и доказани тезите, че новият политически режим утвърждава нов езиков стандарт в пресата; че езиковата политика в българските вестници след войната съвсем не е случайно стечение на политически и икономически събития, а е „резултат от социални, политически и исторически развития, които предопределят закономерно предприемането на конкретна форма на езикова политика тъкмо с такъв характер, който отговаря най-тъждествено на целия този комплекс от развития и политически намерения на новата власт”.(с. 220 – 226)

Основни научни и приложни приноси в дисертационния труд

В заключението на дисертационния труд са резюмирани основните изводи, а в приносите доц. Стоянов точно е отбелязал научната и приложната стойност на изследването. Авторът заявява и формулира в своя автореферат **17 научно-теоретични и научно-приложни приноси** на своя дисертационен труд. Като приемам по същество така представените от доц. Стоянов научни приноси и без да повтарям посочените от мен до тук в рецензията приносни моменти, бих акцентирала още и на следното:

1. За първи път системно са представени обстоятелствата, които предполагат езикът в наблюдавания медиен дискурс да се разглежда като „език на оперативната информационна пропаганда”.
2. За първи път така подробно се описват и анализират политическите лозунги от началния период на формирането у нас на държавност по съветски образец, чиито основен канал за разпространение са новите тоталитарни медии.
3. За първи път се изследва езикът на българските фронтови вестници, като се правят някои интересни съпоставки с текстове на съветски военни кореспонденти. Приноси са и обобщенията за „провежданата езикова политика в екстремалните условия на войната чрез фронтовия печат и т.нар. окопни вестници, както и изследването на ролята на военно-политическата институция *помощник-командир* за формирането на езикови умения и езиково съзнание на военни във фронтови условия”.
4. За първи път се прави анализ на „управлението на системността на лексиката в езика на българските вестници” в периода 1944-1956.

Бих отбелязала още, че в чисто прагматичен план за всеки бъдещ изследовател на медиите и в частност на техните текстове, съществен приносен момент е предложеният модел, представящ методи за регистриране, чрез налични езикови практики в представителна текстова извадка, на участието или степента на намесата на всяка една власт в управлението на механизмите за ефективно въздействие върху аудиторията чрез медиите. За изследователите предимно на съдържателния и социалноантропологичен пласт в медиатекста, този изграден от доц. Стоянов модел придобива изключителна актуалност в контекста на глобалните терористични заплахи и специфичните хибридни войни, на които сме свидетели сме в момента. Защото хибридните войни в същността си се планират и провежда именно на ниво дискурсивни

практики и употреби. Всъщност лично за мен това е и най-същественният принос на дисертационния труд, без разбира се ни най-малко да омаловажавам останалите научни приноси.

Оценка на автореферата

Приемам представения автореферат, който е с обем **50 страници** и е изготвен по приетия научен стандарт. Структурата му следва хронологично съдържанието на дисертацията. Авторефератът отразява вярно и пълно съдържанието на оригиналния труд и дава точна и обективна представа за целта, задачите, етапите, резултатите на проведеното изследване, както и прецизно формулира приносите на дисертационния труд.

Публикации по темата

Доц. Красимир Стоянов представя списък с **13 научни публикации**, пряко свързани с темата на дисертационния труд, три от които са в чуждестранни издания.

Заключение

Като имам предвид всичко изложено до тук, убедено предлагам на уважаемите членове на научното жури **на доц. д-р Красимир Манолов Стоянов да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ за представения дисертационен труд на тема: „Езиковата политика в българските вестници след края на Втората световна война (1944 – 1956)“.**

София, 16 март 2018 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

/проф. д-р Тотка Монова/